

«Сейфуллин оқулары – 18: «Жастар және ғылым – болашаққа көзқарас» халықаралық ғылыми - практикалық конференция материалдары = Материалы международной научно-практической конференции «Сейфуллинские чтения – 18: «Молодежь и наука – взгляд в будущее» - 2022- Т.ІІ, Ч.ІІІ. – Б.217-221

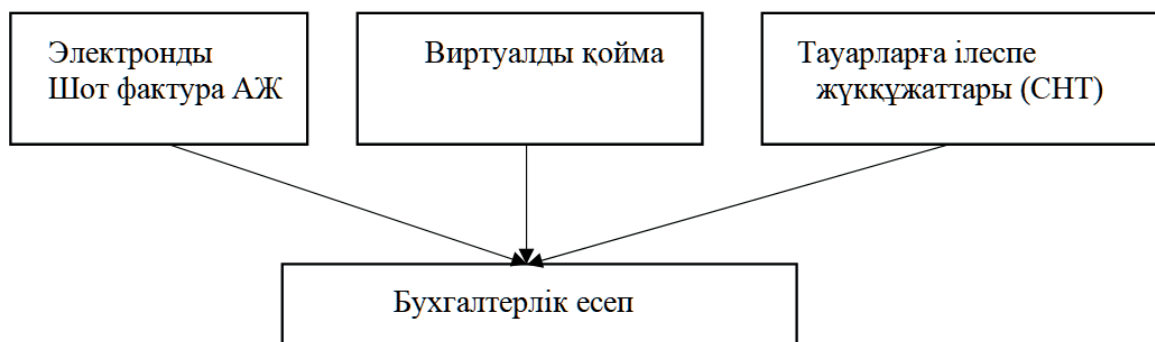
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА БУХГАЛТЕРЛІК АҚПАРАТТЫҚ ЖҮЙЕЛЕРДІҢ ДАМУЫ МЕН ЖАҒДАЙЫ

Игілікова Д., 3 курс студенті

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Нұр-Сұлтан қ.

Цифрландыру жағдайында бухгалтерлік есептеде әртүрлі ақпараттық технологиялар жүйелері пайда болып, қолданысқа енгізілуде. Қазіргі жағдайда енгізілген ақпараттық жүйелер бухгалтерлік есептің кейбір учаскелерін автоматтандырып қана қоймай, есеп - айырысу қатынасын да жеңілдетуге, тездетуге бағытталған. Сондықтан «Ақпараттандыру туралы» ҚР заңы қабылданып, Елбасы Н.А. Назарбаевтың «Қазақстан - дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауын іске асыру барысында ҚР ақпараттық және коммуникациялық технологияларды дамыту жөніндегі бағдарламалар іске қосыла бастады. Ақпараттық жүйелер қажетті деректерді кәсіпорынның сыртқы және ішкі ортасы туралы көптеген ақпараттың үлкен ағымынан оқшаулауда маңызды рөл атқарады, бұл оның жұмысының тиімділігін, қызметкерлер мен жабдықтардың өнімділігін арттыруға көмектеседі [1].

Кейінгі жылдарда бухгалтерлік есепті жүргізудің электронды бағдарламаларымен қоса, ақпараттарды тапсыруды салықтық және статистикалық порталдары жетілдіріп, тиімді жұмыс істеуде. Бухгалтерлік есеп пен мемлекет арасындағы құжат айналымын, атап айтқанда салықтық жағын жеңілдету және жетілдіру мақсатында бірнеше ақпараттық жүйелер кәсіпорын қызметіне енгізілді. Олардың кейбіреулері толыққанды бухгалтерлік есеп саласына енгізіліп жүргізілсе, кейбіреуі пилоттық жоба ретінде қолданылуда. Төмендегі 1-ші суретте кейінгі кезде енгізілген ақпараттық жүйелер түрлері берілген.

Сурет 1. Бухгалтерлік есептегі ақпараттық жүйелер

Көлеңкелі экономиканың жолын алдын алу және бизнес жүргізу шарттарын оңайландыру үшін тиімді салықтық әкімшілендіру мақсатында ҚР-ның Қаржы министрлігі 2012 жылы "Электрондық шот-фактуралар" ақпараттық жүйесін құру жөніндегі жұмысты бастады. 2012-2013 жылдары осы ақпараттық жүйенің құрылған прототипін бірқатар ірі салық төлеушілер сынақтан өткізді [2].

Шот-фактура тауарларды, жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді өткізу кезінде ресімделетін және бюджетке төленуге жататын ҚҚС есептеу кезінде сатып алушының тауарларды, жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді есепке жатқызуы үшін негіз болып табылатын салық құжаты болып табылады.

Бес жыл бойы (2015 жылдан 2019 жылға дейін) министрлік осы жүйені дамыту бойынша жұмыс жүргізді, оның ішінде келесідей жаңа қыметтері енгізілді:

- жүйені пайдаланушылардың өтініштерін қарау үшін Қолдау қызметі;
- хабарламаларды, хабарландыруларды жіберу;
- тапсырма, комиссия, көлік экспедициясы шарты шеңберінде қаржы лизингі шарты бойынша шот фактураның үзінді көшірмесін беру;
- электрондық шарттарды, орындалған жұмыстардың, көрсетілген қызметтердің электрондық актілерін, тауарларға ілеспе жүкқұжаттарды ресімдеу;
- есептерді қалыптастыру, басқа жүйелермен интеграциялау ("қазынашылық" ақпараттық жүйесі, мемлекеттік сатып алудың ақпараттық жүйесі, 1С Бухгалтерия, SAP) және т.б.

2014 жылдан бастап электронды шот фактураларды жазып беру ерікті негізде жүргізілді, ал 2016 жылғы 1 қаңтардан бастап ЭШФ міндетті жазып беруге кезең-кезеңімен көшу белгіленді, олар:

- 2016 жылғы 1 қаңтардан бастап - уәкілетті экономикалық операторлар;
- 2016 жылғы 11 қаңтардан бастап - тізбеге кіретін тауарларды өткізетін салық төлеушілер (Қазақстанның Дүниежүзілік сауда ұйымына кіруіне байланысты белгілі бір тауарлар төмендетілген кедендік тарифтерді қолдана отырып импортталуы мүмкін);
- 2016 жылғы 1 шілдеден бастап - барлық кеден саласы (кедендік тасымалдаушылар, кедендік өкілдер, уақытша сақтау қоймаларының иелері және кедендік қоймалардың иелері);
- 2018 жылғы 1 қаңтардан бастап - мониторингке жататын ірі салық төлеушілер және халықаралық жүк тасымалдау қызметтері бойынша ҚҚС төлеушілер;
- 2019 жылғы 1 қаңтардан бастап - ҚҚС төлеуші болып табылмайтын барлық ҚҚС төлеушілер, комиссиянерлер мен экспедиторлар, сондай-ақ импортталған тауарларды өткізген жағдайда салық төлеушілер.

Қазіргі уақытта тауарларды, жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді өткізу кезінде ЭШФ жазып беруге міндетті салық төлеушілердің тізбесі мынадай санаттарымен толықтырылды [2]:

- сатып алу кезінде тауар "Виртуалды қоймаға" келіп түскен тауарды өткізетін салық төлеуші ("Электрондық шот-фактуралар" ақпараттық жүйесіндегі модуль);

- сомасы 1 000 еселенген АЕК-тен асатын мәміле бойынша ҚҚС төлеуші ретінде тіркелмеген салық төлеушілер (корпоративтік табыс салығын есептеу кезінде тауарларды, жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді сатып алушының шығысын тану мақсаттары үшін).

Сондай-ақ ҚР Салық кодексінің 413 бабаына сәйкес ЭШФ жазып беру тәртібі мен ЭШФ жазып беруге міндетті салық төлеушілердің тізбесі ғана емес, өткізілетін тауарларға, жұмыстарға, көрсетілетін қызметтерге немесе қандай да бір жағдайға байланысты оларды жазып беру мерзімдері де көзделген [3].

ҚР «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» кодексінің 208-1 бабына сәйкес салық төлеушінің ЭШФ жазып бермегені, сондай-ақ ЭШФ жазып беру мерзімін бұза отырып жазып бергені үшін әкімшілік жауапкершілік көзделген [4].

Сонымен қатар электронды шот фактураны енгізу жөніндегі міндеттеме телекоммуникация желісі (интернет) жоқ аумақта тіркелген салық төлеушілерге қолданылмайды. Электронды шот фактураларды енгізудің басты мақсаты болып ауқымы үлкен қамтылған жалған мәмілелерді қысқарту жолымен салықтық әкімшілендірудің сапасын арттыруға, салықтардың жиналуына, сондай-ақ көшпелі салықтық тексерулердің санын қысқартуға мүмкіндік беруде. Жалған кәсіпкерлікпен, капиталды шетелге шығарумен, салық төлеуден жалтарумен байланысты құқық бұзушылықтардың алдын алуға, сондай-ақ осындай қылмыстардың алдын алуға бағытталған көлеңкелі айналымға қарсы іс-қимыл бойынша шаралар қабылдауға мүмкіндік берді. "Электрондық шот-фактуралар" ақпараттық жүйесіндегі "Виртуалды қойма" модулі тауарды ҚР-ның аумағына әкелу не оны ҚР-нда өндіру сәтінен бастап оны өткізу сәтіне дейін толассыз бақылауды жүзеге асыру үшін іске асырылды. Бұл модуль республикадағы тауар айналымының қозғалыс процесін автоматтандырады, бұл салық төлеушілердің виртуалды қоймаларындағы тауар қалдықтарын нақты уақыт режимінде қадағалауға және соның салдарынан қоймадағы тауар санынан асатын мөлшерде сатуға жол бермеуге мүмкіндік береді. Тауарлардың виртуалды қоймаға келуі үшін тауарларға арналған декларациялар (328.00-нысан) негізінде кеден қызметінің ақпараттық жүйелерінен және тауарларды әкелу және жанама салықтарды төлеу туралы өтініштер негізінде мемлекеттік кірістер органдарының салық қызметінен мәліметтерді автоматты түрде беру іске асырылды.

"Виртуалды қойма" модулінің мақсаттары үшін "Электрондық шот-фактуралар"

жүйесінде тауарлардың, жұмыстардың, көрсетілетін қызметтердің бірыңғай каталогы - виртуалды қоймалардың жаһандық анықтамалығы іске асырылды, онда Экономикалық қызмет түрлерінің өнімдерінің жіктеуіштері және экономикалық қызмет түрлерінің тауар номенклатурасы қамтылған. Бұл каталог салық төлеушіге тауарды сату кезінде оны анықтауға көмектеседі. Каталогта қажетті тауар табылмаған жағдайда тауарларды каталогқа қосуға өтінім беру жолымен салық төлеушінің тауарды анықтамалықтың 3-деңгейіне қосу мүмкіндігі іске асырылды [5].

"Виртуалды қойма" модулін пилоттық пайдалану автомобильдер бойынша

2018 жылғы 1 сәуірден бастап іске қосылды. "Виртуалды қойма" модулін кезең-кезеңмен қолдану тауар түрлері бойынша көзделген:

2019 жылғы 1 қаңтардан бастап – автокөлік құралдары;

2019 жылдың 1 шілдесінен бастап - шикі қант, тоңазытқыштар, Теледидарлар;

2019 жылғы 1 қазаннан бастап – шаңсорғыштар, электр жылыту кедергілері, фото- камералар;

2020 жылдың 1 қазанынан бастап – дәрі-дәрмектер мен құрамында алтын бар өнімдерге қолданыла бастады.

Соңғы енгізілген бухгалтерлік ақпараттық жүйеге тауарлардың ілеспе жүкқұжаты (ТІЖ-СНТ) порталы табылады. Қазіргі уақытта электрондық ТІЖ қолдану пилоты жүргізілуде. Пилоттың міндеті - осы процеске қатысатын барлық жүйелерді жөнді жолға қою. ТІЖ бойынша пилоттық жобаны іске қосу 2020 жылы жоспарланған болатын, бірақ әлемдегі эпидемиологиялық жағдайға байланысты бұл жоба 2021 жылдың басында, 2021 жылдың 1 шілдесінде тауарлардың жекелеген санаттары бойынша аяқтала отырып іске қосылды. Кейінгі уақытта салық төлеушілердің көптеген өтініштеріне байланысты, есеп жүйелерін баптау үшін қосымша уақыт беру қажеттілігі туындап, Еуразиялық экономикалық одаққа мүше мемлекеттер акцизделетін тауарлар, импорт/экспорт бойынша Виртуалды қойма тізбесі бойынша пилотты жүргізу мерзімдері 2022 жылғы 1 сәуірге дейін ұзартылды. Қазіргі уақытта Виртуалды қойма АЖ бойынша шағымдар саны азайған, кәсіпкерлер ақпараттық жүйе порталымен жұмыс жасауды тиімді меңгенген. Ал көптеген салық төлеушілердің сұрауы бойынша ТІЖ ресімдеу бойынша пилоттық жоба 2023 жылдың 1 сәуіріне дейін қайтадан ұзартылды [5].

Пилоттық жобалар бухгалтерлік есеп саласын адал, нақты жүргізетін салық төлеушілердің қандай қиындықтарға тап болуы мүмкін екенін түсіну үшін салық төлеушілермен кері байланыс орнату мақсатында әзірленеді. Бірақ барлық салық төлеушілер санаттарына бірдей жоғарыдаға аталған жүйелер енгізілед бермейді. Мысалы, бөлшек сауда өкілдері (үй жанындағы дүкендер) ТІЖ ресімдеуден және виртуалды қойманы жүргізуден босатылған] [5].

Соңғы өзгерістерге сәйкес ТІЖ-тын тауарлардың келесі санаттарына жазу қажет [5]:

- биологиялық отын;
- мұнай өнімдерінің кейбір түрлері;
- темекі өнімдері;
- импорттық баждарының төмендетілген ставкаларын қолдануға жол берілетін тауар- лар (ҚР ДСҰ-ға кіру шарттарына сәйкес);
- ЕАЭО елдерінің аумағынан импортталатын тауарлар;
- ЕАЭО елдерінің аумағына экспортталатын тауарлар;
- заң бойынша міндетті таңбалауға жататын тауарлар;
- импорттық баждарының төмендетілген ставкаларын қолдануға жол берілетін (ҚР ДСҰ-ға кіру шарттарына сәйкес) және олар бойынша ЭШФ ЭШФ АЖ "Виртуалды қойма" модулінің көмегімен жазып берілетін тауарлар бойынша толтырулары тиіс.

"Электрондық шот-фактуралар" ақпараттық жүйесінің модульдерінде құжаттарды рәсімдеусалық төлеушінің электрондық цифрлық қолтаңбасымен ресімделген құжаттарды (ЭШФ, ТІЖ, орындалған жұмыстар, көрсетілген қызметтер актісі, электрондық шарт) куәландыру арқылы жүзеге асырылады [5].

Қорытындылай келе, ТІЖ нәтижелері бойынша мынадай оң өзгерістер байқалады:

- ТІЖ енгізу акцизделетін тауарларға ілеспе жүкқұжаттардан (мұнай өнімдеріне, алкоголь өнімдеріне және темекі өнімдеріне ілеспе жүкқұжаттар) бас тартуға және жекелеген бухгалтерлік нысандарды (3-2, 3-5) ауыстыруға мүмкіндік берді;

- ЕАЭО елдерінен импортқа ҚҚС төлеу жөніндегі міндеттемелерді орындамайтын импорттаушылардың үлесі қысқартылған;

- бүгінгі күні шамамен 18 млн.ТІЖ рәсімделді, оның ішінде ЕАЭО трансшекаралық саудасы шеңберінде - 1,6 млн. ТІЖ.

Аталған өзгерістерді бизнес-қоғамдастықтың ұсыныстары мен ескертулерін ескере отырып, ТІЖ пилоттық қолдану нәтижесінде алынған, бұл ретте пилот кезінде айыппұл санкциялары көзделмеген. Сонымен бухгалтердің барлық заманауи қажеттіліктерін ескере отырып, ақпараттық жүйелер қандай өлшемдерге сәйкес келуі керек екенін анықтауға болады:

- Сенімділік. Сенімділік заңнамаға, министрліктер мен ведомстволардың хаттары- на сілтемелермен расталуы мүмкін;

- Жан-жақтылығы. Ақпараттық жүйелерді пайдаланушылардың кең ауқымына бағытталуы керек. Олар тым мамандандырылған белгілі бір салаға, әсіресе типтік емес есепке алу үшін болмауы керек;

- Пайдалану ыңғайлылығы. Нақты құрылымы мен рубрикалары болуы керек. Олар ыңғайлы кеңейтілген іздеуге ие боып, оның көмегімен пайдаланушы қажетті материалды оңай таба адуы қажет;

- Практикалық құндылық. Бухгалтерлік есеп пен салық салуда толық қолданып, бухгалтерлерде жиі сұрақ тудыратын жағдайлар туралы ақпаратты қамтуы керек;

- Кері байланыс. Ақпараттық жүйенің көптеген пайдаланушылары жүйені өңдеушілермен кері байланысқа шығып, қателер туралы хабарлап; тілектері немесе ризашылықтарын білдіріп; ақпараттық жүйеде жоқ қажетті жағдайды қарастыруды ұсыну керек [6].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Ақпараттандыру туралы» ҚР заңы, № 418-V, 24.11.2015 ж (02.03.2022 ж. өзгертулермен). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33885902
2. «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» ҚР заңы (салық кодексі). <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1700000120>
3. ҚР «Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы» Кодексі № 235-V, 05.07.2014 ж (02.03.2022 ж. өзгертулер). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31577100

4. Электронные счета фактуры: применение и преимущества. <https://www.zakon.kz>
5. «Виртуальный склад» и СНТ в Казахстане: на какие товары выписывать, сроки, штрафы. <https://mybuh.kz/id=32485>
6. Bong GuHuha, SunhwaLeeb, WonsinKimc. The impact of the input level of information system audit on the audit quality: Korean evidence. // International journal of accouting information systems
<https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000721145900004>

Ғылыми жетекші: Кулекешова А.Б.